

12-1-2020

OPPORTUNITIES FOR THE INTRODUCTION OF VOUCHER FINANCING IN UZBEKISTAN

D. Sharafutdinova
Tashkent Institute of Finance

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/interfinance>

Recommended Citation

Sharafutdinova, D. (2020) "OPPORTUNITIES FOR THE INTRODUCTION OF VOUCHER FINANCING IN UZBEKISTAN," *International Finance and Accounting*: Vol. 2020 : Iss. 6 , Article 4.
Available at: <https://uzjournals.edu.uz/interfinance/vol2020/iss6/4>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in International Finance and Accounting by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact sh.erkinov@edu.uz.

Д.А.Шарафутдинова

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

ЎЗБЕКИСТОНДА ВАУЧЕРЛИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

Аннотация: Мақолада мактаб таълимини молиялаштиришнинг “ваучер” тамойилига асосланган методология тадқиқ этилган. Шунингдек, пандемия шароитида мактаб таълимини амалга оширишнинг ўзига хос жиҳатларига эътибор қаратилган. Илғор тажрибалар асосида таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган. Мактаб таълимини киши бошига молиялаштириш методи ва ваучерли молиялаштириш методларининг ўзига хос жиҳатлари тадқиқ этилган. Ушбу методлар орқали молиялаштиришнинг устуворликлари аниқланган ва баҳоланган.

Таянч сўзлар: мактаб таълими, масофавий таълим, молиялаштириш, инсон капитали, ваучер тизими

D.A.Sharafutdinova

Tashkent State University of Economics

OPPORTUNITIES FOR THE INTRODUCTION OF VOUCHER FINANCING IN UZBEKISTAN

Abstract: The article examines the methodology of financing school education based on the "voucher" principle. It also focuses on specific aspects of the implementation of school education in a pandemic environment. Suggestions and recommendations have been developed based on best practices. The specific aspects of the per capita financing method of school education and voucher financing methods have been studied. Priorities for funding through these methods have been identified and evaluated.

Keywords: school education, distance learning, funding, human capital, voucher system

Кириш

Маълумки коронавирус пандемияси тарқала бошлаши билан таълим тизимида ҳам фавқулудда чораар кўришни тақозо қилди. Шу нуқтаи назардан, Ўзбекистонда ҳам бутун таълим тизими масофадан туриб амалга ошириш ишлари бошлаб юборилди.

Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 мартдаги “Коронавирус пандемияси ва глобал инқироз ҳолатларининг иқтисодиёт тармоқларига салбий таъсирини юмшатиш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5969-сонли фармони қабул қилинди. Мазкур ҳужжатга кўра, иқтисодиётни қўллаб-қувватлашга қаратилган қатор чора-тадбирлар белгиланди. Хусусан, ушбу фармонга биноан тузилган Инқирозга қарши курашиш жамғармаси маблағлари ҳисобидан молиялаштириладиган лойиҳалар доирасида умумтаълим мактаблари ва ижтимоий соҳанинг бошқа объектлари учун — 800 млрд сўм маблағлари таъминланиши белгилаб берилди.

Умуман олганда, Ўзбекистонда инсон капиталини ривожлантириш ва уни иқтисодий ўсишдаги ўрнини мустаҳкамлаш учун таълим тизимини ҳар жиҳатдан ривожлантириш талаб этилади. Бунинг учун эса, нафақат миллий иқтисодиёт билан боғлиқ муаммоларни ўрганиш ва уларни бартараф этиш йўллари излаб

топиш. Балки ушбу соҳада етакчи тажрибага эга бўлган мамлакатларнинг тенденцияларини тадқиқ этиш ва уларни мамлакатимиз шароитида жорий этиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш муҳим ҳисобланади.

Бу борада, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги “Ўзбекистон Республикаси халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5712-сонли фармони қабул қилинди. Ушбу ҳужжатнинг қабул қилиниши билан таянч таълим тизимини тубдан ислоҳ қилишни амалга ошириш назарда тутилган. Таълим тизимини молиялаштиришдаги мавжуд мураккабликларни бартараф этишни назарда тутувчи ушбу ҳужжатнинг бандларида кўрсатмалар бериб ўтилган.

Адабиётлар шарҳи

Таълим тизимини молиялаштиришда хоржлик қатор олимлар ҳам ўзларининг илмий хулосаларини билдириб ўтганлар,. Жумладан, Л.Беи, З.Жей [11] таълим тизимини субсидиялаш ва молиялаштиришни ўқувчига боғлашни асослаб беради. Й.Лижинг ва М.Брайн жаҳон таълим тизимини молиялаштириш сиёсати ва уни олий таълимга боғлиқлигини баҳолаб беради [12]. А.Мингат, В.Мюлер ва Псачаропулос [13,14,15] таълимга қилинган инвестициянинг қайтими борасидаги тенденцияларни таҳлил этади. Натижада, илмий хулосаларни шакллантириб беради.

Ўзбекистон масофавий таълимни ривожлантириш кўпроқ олий таълим тизимида амалга оширилиши бошланган бўлиб, бир қатор ишлар амалга оширилган. Хусусан, олий таълим тизимида махсус сиртқи бўлим талабалари учун дарслар масофадан туриб онлайн тарзда ўқитилиши амалга оширилмоқда. Қайд қилинишича, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 9 августида "Олий таълим муассасаларида педагогика йўналишида махсус сиртқи бўлимларни ташкил этиш тўғрисида"ги ПҚ-3183 сонли Қарори асосида 15 та олий ўқув юртида 8 та йўналиш бўйича махсус сиртқи бўлимлар ташкил этилган [1].

Тадқиқотчилардан, Д.Мамасоатов ўзининг мақоласида олий таълим тизимида онлайн таълимни ривожлантириш имкониятлари кўриб чиқилган. Бу борада, қуйидагича хулосани келтириб ўтади [2]:

Республикада масофали таълим тизими шакли жорий этилса:

- давлат бюджети маблағлари тежалади;
- тингловчиларнинг ихтиёрий вақтда (ишдан ажралмаган ҳолда) мустақил ўқиши таъминланади;
- жисмонан имконияти чегараланган ёшларга билим олиш;
- болалик талаба-аёлларимизга ўқишни давом эттириш;
- ота-оналарга оилада ўз болаларининг таълим-тарбиясига кўмак бериш;
- битирувчи ёшларнинг кўп қисмини олий маълумотли қилишга имконият яратилади.
- “бутун умр ўқиш” ғояси амалиётга татбиқ этилади;

– ахборот технологиялари ашёлари ва воситалари, Интернет технологиялари ҳамда мавжуд видеоанжуман хоналаридан ўқув жараёнларида унумли фойдаланилишга эришилади.

Мактаб таълимида масофавий таълимнинг кам ўрганилганлиги ва соҳада офлайн таълим жараёни ривожланлиги боис ушбу масала пандемия шароитида янада долзарблик касб этди.

Ушбу мавзунинг долзарблигини куйидаги ҳолатлар билан изоҳлаш мумкин:

– мактаб таълимини бошланғич синф ўқувчилари учун масофавий таълимни ташкил этишнинг мураккаб эканлиги;

– мактаб таълимининг моддий техник базасини янада ривожлантиришнинг зарурлиги;

– масофавий таълимнинг аниқ ҳуқуқий асосларга таянишга зарурат борлиги.

Шу нуқтаи назардан, молиялаштириш методини тубдан ўзгартиришни назарда тутилиши билан мазкур ҳолат изоҳланади. унга кўра куйидаги ҳолат кўзда тутилган: “Таълим муассасаларини молиялаштириш механизмини такомиллаштириш мақсадида бир нафар ўқувчига харажатларнинг базавий нормативларидан келиб чиққан ҳолда «маблағ ўқувчи ортидан» тамойили асосида (ваучер тизими) босқичма-босқич молиялаштириш тизимига ўтиш. Бунда ҳар бир ҳудуднинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражасини инобатга олиш”. Ушбу методнинг жорий этилиши билан бюджет маблағларининг манзиллилик тамойили янада аниқлашади. Тадқиқотимизнинг олдинги қисмларида кўриб ўтилганидек, бир ўқувчига тўғри келувчи харажатлар меъёридан келиб чиқиб молиялаштириш усулининг янада такомиллаштирилиши талаб этилади.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг баёнотига кўра ҳам 2019 йилдан ушбу методнинг синов тариқасида бир қатор умумтаълим муассасаларида амалга оширилиши кўзда тутилган эди. Хусусан, “2019 йилнинг январидан Мирзо Улуғбек (Тошкент шаҳри) туманидаги бешта мактабда ўқувчиларнинг сонига қараб мактабларни ваучер молиялаштириш тизими синовдан ўтказила бошлайди [3]” деб қайд этилди.

Шу нуқтаи назардан, ўқувчига базавий харажатлар меъёрини жорий этган ва молиялаштиришнинг бошқа методларини қўллаётган давлатларнинг тажрибаларини тадқиқ этишга ҳаракат қиламиз. Бир ўқувчига базавий харажатлар меъёри натижага йўналтирилган бюджетлаштириш методи билан уйғун ҳисобланиб, кўп жиҳатдан бир хил хусусиятга эга ҳисобланади.

Рус олимларидан Е.Никитина [4] томонидан молиялаштиришнинг бир неча услублари тўғрисида ўзининг тизимлаштирилган ёндашувларини баён қилиб ўтади. Хусусан, натижага йўналтирилган бюджетлаштириш – фаолиятнинг аниқ натижалари асосида молияни режалаштириш ва бошқаришни англатади. Кўрсаткичларнинг баланслашган тизими – белгиланган мақсадларга эришишда фаолиятни миқдор жиҳатидан баҳолаш орқали бошқарув қарорларини қабул қилишга имкон берадиган тизим назарда тутилади. Харажатларни режалаштириш ва бошқариш иқтисодий механизми – харажатларни

режалаштириш ва бошқариш жараёнига таъсир этадиган усуллар йиғиндисидан иборат бўлишини таъкидлаб ўтилади.

1-жадвал

Умумтаълим тизимини молиялаштириш механизми ва мақсадлари моҳияти [4]

Мақсад	Вазифа	Механизм	Натижа
Фуқаролар бепул умумтаълим олиш бўйича конституциявий ҳуқуқларини таъминлаш	Умумтаълим дастурларини амалга ошириш Умумтаълим дастурларини амалга ошириш учун шароитлар яратиш	Ўқувчига базавий молиялаштириш	Таълим стандартларини тўлиқ молиялаштириш
Конституцияга мувофиқ таълим хизматларини ривожлантиришни таъминлаш	Моддий-техник базани мустаҳкамлаш	Грантлар	Фаолият йўналишини тўлиқ молиялаштириш
	Муассаса ва педагогларни рағбатлантириш	Маблағларни рейтинг бўйича тақсимлаш	Ютуқни тўлиқ молиялаштириш
	“Россия болалари” дастури	Мақсадли дастурлар	Дастурни тўлиқ молиялаштириш

Шунингдек, Е.Никитина умумтаълим тизимини молиялаштириш механизмлари ва мақсадларининг ўзаро фарқли ва ўхшаш жиҳатларини таҳлил этиб, уларга нисбатан тушунтиришларни бериб ўтади. Унга кўра, ўқувчига базавий молиялаштириш меъёри, грантлар, моддий рағбатлантириш ва мақсадли дастурларни келириб ўтади. Қайд этиш лозимки, умумтаълим муассасасаларини молиялаштиришда ҳар бир механизмнинг ўзига хос аҳамияти мавжудлиги, уларнинг маълум натижаларни таъминлашдаги ўрнига алоҳида эътибор қаратилади (1-жадвалга қаранг).

Хорижий тажрибаларни ўрганиш натижасида Ўзбекистонда мавжуд бўлган мактаб тизимини молиялаштириш билан боғлиқ бўлган қуйидаги муаммоларни бартараф этишга хизмат қилиши лозим, деб ҳисоблаймиз:

- мактабларнинг сифимкорлигидан ортиқ даражада ўқувчиларнинг мактабда жойлашуви натижасида “стуллар етишмаслиги”ни бартараф этиш;
- кам даромадли аҳоли қатламини ҳам хусусия мактабларда қиш имкониятини яратиб бериш;
- миграция натижасида ҳудудий умумтаълим муассасаларига ажратилган бюджет маблағларининг ўқувчилар ортидан боришини таъминлашга эришиш;
- давлат ва хусусий мактаблари ўртасида соғлом рақобат юзага келишига шарт-шароит яратиш.

Таълим харажатларини бюджетдан режалаштириш ва молиялаштириш методлари [5]

Кўрсаткич	Бюджетдан режалаштириш ва молиялаштириш усуллари	
	Сметага асосланган	Базавий меъёрга асосланган
Бюджет мажбурияти таркиби характеристикаси	Таълим муассасалари фаолиятини бюджетдан молиялаштириш	Таълим муассасалари томонидан таълим хизматлари кўрсатилишини бюджетдан тўлаб бериш
Бюджет маблағлари ҳисобидан қабул ва таълим иштирокчилари миқдори параметрларини аниқлаш	Бюджетнинг бош тақсимловчиси томонидан йўналишлар ва дастурлар кесимида маблағларни тақсимлаш мезони ўрнатилади	Бюджетнинг бош тақсимловчиси томонидан таълим хизматларини тақдим этиш юзасидан давлат топшириқларини бажариш
Бюджетдан умумтаълим муассасаларига тақдим этиладиган маблағлар ҳажмини аниқлаш	Умумтаълим муассасаси фаолият кўрсаткичларидан келиб чиқиб ассигновани ҳажми аниқланади: уларга контингент, ўқитувчилар таркиби сони, бинолар ва б.	Бюджет маблағлари муассасада таълим олаётганлар сонига базавий харажатлар меъёри кўпайтириш орқали аниқланади
Бюджет маблағларини тақсимлаш	Бюджет маблағлари доирасида бош тақсимловчи томонидан белгиланган мезонлар асосида умумтаълим муассасаси томонидан амалга оширилади	Таълим муассасаси томонидан мустақил амалга оширилади

Н.Жилинанинг олиб борган тадқиқотларида таълим тизимни молиялаштиришнинг сметали ва базавий харажатлар меъёрининг ўзаро фарқли жиҳатларига эътибор қаратилган. Мазкур хулосаларда таълим тизими харажатларини режалаштириш ва молиялаштириш методларининг таққослама таҳлилини кўри мумкин [5] (2-жадвалга қаранг).

Н.Жилинанинг хулосаларида ҳам қайд этилганидек, базавий меъёрларга кўра молиялаштириш қуйидаги жиҳатлари билан ажралиб туришини қайд этиш лозим: биринчидан бюджет маблағлари таълим муассасаси фаолиятини эса, балки фаолият кўрсаткич - хизматларни молиялаштиради, иккинчидан таълим муассасаси харажатлар режасини мустақил белгилайди ва уларга ўзгартириш киритиш имконияти берилади.

Бизнингча, таълим муассасаларини молиялаштиришда мактабларнинг молиявий менежментни ривожлантириш имкониятиларини самарали амалга ошириш учун давлат томонидан молиявий мезонларнинг юқори ва қуйи чегаралари белгиланиши лозим, деб ўйлаймиз. Бу эса, бюджет маблағларининг натижага қаратилганлигини таъминлашга ёрдам беради.

Тадқиқот методологияси

Тадқиқотда илмий хулосаларни тизимлаштириш ва уларни солиштирма таҳлили амалга оширилган. Қиёсий, тизимли таҳлил методларидан фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар

Умуман олганда, умумтаълим муассасаларини молиялаштиришнинг илғор тажрибалари тўғрисида фикр юритилганда Европа мамлакатлари трендларига эътибор қаратилиши табиий ҳол. Ваучер методига асосланган ҳолда умумтаълим муассасаларини молиялаштириш Буюк Британияда 1981 йилда пайдо бўлган. Ушбу дастурнинг амалга киритилишидан асосий мақсад кам даромадли аҳоли қатламини қўллаб-қувватлаш бўлган. Мазкур ислоғотнинг жорий этилиши 1979 йилда Ҳукуматга келган М.Тетчернинг фаолияти билан бевосита боғлиқ ҳисобланади.

Таъкидлаш лозим, 1944 йилда қабул қилинган қонунга кўра 5-16 ёшдагиларнинг барчаси мактабга боришлари мажбурий ҳисобланади. Ушбу даврда ўқувчилар умумий ўрта таълимни тугатганлик тўғрисидаги сертификатни олишлари лозим бўлади, бу билан эса улар коллеж ва олий таълим муассасаларида ўз ўқишларини давом эттиришлари мумкин. 2015 йилдан бошлаб мактаб даврини 2 йилга узайтиришга қарор қилинди, натижада Англияда олий таълим муассасаларида ўқимокчи бўлганлар ушбу даврда ҳам мактабда ўқишлари мажбурий этиб белгиланди. Шундай бўлсада, 2/3 ёшлар касбга йўналтириладиган коллежларни ўқишни давом эттирадилар. Қолганлар эса олий таълим муассасаларида таълим оладилар.

Ўз навбатида, Буюк Британияда умумий таълим 4 босқичга ажратилган бўлиб, уларнинг мезони сифатида ўқувчиларнинг ёшлари олинади. Яъни, 5-7 ёш, 7-11 ёш, 11-14 ёш ва 14-16 ёш эканлигини таъкидлаш лозим.

Буюк Британияда умумтаълимни молиялаштиришда умумий харажатлар ҳажмида ўқувчига тўғри келувчи базавий харажатлар ҳажмининг улуши умумий ҳажмга нисбатан 72,5 фоизни ташкил этмоқда [6]. Бу эса, ўқувчи билан ўзаро нисбат орқали аниқланмайдиган харажатлар турлари ҳам мавжудлигини қайд этиш лозим. Шунингдек, Буюк Британиянинг Таълим сиёсати институти тадқиқотларига кўра, мактаблар турли даражадаги моллиявий босимларга дуч келишларини кўриш мумкин. Зотан, бир ўқувчига тўғри келувчи харажатлар ҳажми қисқарсада, мактаблардаги моллиявий босимнинг камайиш тенденцияси юзага келмаслиги қайд этиб ўтилади (3-жадвалга қаранг).

3-жадвал

Буюк Британияда ўқувчига тўғри келувчи меъёрли молиялаштириш тренди, фоизда [6]

Реал молиялаштириш босими	Бошланғич таълим (Primary)	Ўрта таълим (Secondary)	Жами
0-2 фоиз	0	0	0
2-4 фоиз	0	12	2
4-6 фоиз	30	16	27
6-8 фоиз	20	19	20
8-11 фоиз	31	31	31

Мазкур трендни ўзида акс эттирган хулосаларни эътиборга оладиган бўлсак, 2019-2020 йиллардаги молиялаштириш 2015 йилдагига нисбатан ҳам кам бўлиши тенденцияси кузатилиши таъкидланмоқда. Хусусан, 80 фоиз мактаблар молиялаштирилиши қисқариши, шунингдек 2009 йилдаги инфляция даражаси 2015 йилга келиб 5 фоиз бўлганлиги, мактабларни молиялаштиришнинг умумий ҳажмини 8 фоизга пасайишига таъсир қилган [7].

Тадқиқотлар асосида айтганда, Буюк Британия тажрибаси ўқувчига тўғри келувчи молиялаштириш механизмининг ўзига хос хусусиятларини кўрсатиб бермоқда. Жумладан, кам даромадли оилалар фарзандларини хусусия мактабларда ўқиш имкониятини тақдим этмоқда. Шу билан бирга, мактабларнинг сиғимкорлик муаммосини ҳал этишда муҳим омил бўлиб хизмат қилмоқда. Шунингдек, аҳолини миграция билан боғлиқ ҳолатларини ҳам ўзида қамраб олганлиги устувор ҳисобланади.

Канадада 2003-2007 йилларда ўтказилган мактаб таълимини такомиллаштириш ислоҳотлари амалга оширилди. Унда асосий эътибор натидавийликни оширишга қаратилган тадбирлар амалга оширилди. Ушбу ислоҳотлар ҳукумат томонидан жорий этилди. ушбу ислоҳотларда М.Фулланнинг мактаб таълимни ислоҳ дастурининг қуйидаги тамойилларини шакллантирган [8]:

- барча болаларнинг истисноларсиз таълим билан қамраб олиниши презумпцияси;
- устуворликларнинг чекланганлиги;
- етакчиларнинг ҳал қилув қарорларининг қабул қила олиши;
- жамоавий имкониятдан фойдаланиш;
- стратегияни қатъий ишла чиқиш;
- ҳисобдорлик;
- кенг қамровли амалга оширилиш.

Амалга оширилган ислоҳотлар натижасида 3 йил ичида саводхонлик даражаси 33 фоиздан 82 фоизга кўтарилди.

Жаҳоннинг энг йирик иқтисодиётларидан бири Хитой мамлакати ҳисобланади. PISA-2009 йилги ҳисоботларига кўра ушбу мамлакат мактаб таълимини муваффақиятли ислоҳ қилаётганлиги қайд этиб ўтилди. Унда асосий эътибор юқори самара билан ишламаётган мактабларга қаратилди ва уларга тегишли шарт-шароитлар яратиш орқали қўллаб-қувватланди. Натижада Хитой натижаларга эриша олди.

Умуман олганда, охириги 20 йил ичида амалга оширилган ислоҳотлар даврида ушбу ўзгаришлар жиддий натижаларни олиб келди. Ишлаб чиқилган стратегияга мувофиқ мактаблар тўртта гуруҳга ажратиб олинди. Улар – А, В, С, D бўлиб, А – мезонидаги мактабларда таълим стандартлари бўйича барча кўрсаткичлар мавжудлигини англатса, D – гуруҳ мактабларда инфраструктура умуман мавжуд эмаслигини ва таълим сифатини таъминлашнинг имкони пастлигини кўрсатиб берган. Амалга оширилган ислоҳотлар натижасида ҳозирги кунда 2/3 қисм мактаблар А ва В типдаги муассасалар гуруҳига киришини

таъкидаш лозим. Ушбу ислохотларга амалга оширишда асосий эътибор қуйидаги олти та стратегия асосида амалга оширилди:

1. Моддий-техник базани стандартиларга мувофиқ равишда янгилаш натижасида учдан бир қисм мактаблар қайтадан реконструкция қилинди.

2. Давлат маблағларини мобилизация қилишда ижобий “дисриминация”га эътибор бериш. Ортиқча маблағларни муаммоли ҳуддаларга йўналтириш.

3. Ўқитувчиларни ротация қилиш. Қишлоқ жойларда ўқитувчиларнинг қўнимсизлиги юқорилиги сақлаб қолиниши натижасида ушбу жиҳатга эътибор қаратилган.

4. Ҳамкорлик стратегияси. Бунда қишлоқ ва шаҳар жойлардаги мактабларнинг ўзаро педагогик фаолият нуқтаи назардан алоқалари мустаҳкамланди.

5. “Маъмуриятни таклиф этиш” стратегияси орқали юқори натижаларни қайд этган мактабларнинг раҳбарияти ва ўқитувчиларини самарадорлиг паст бўлган мактабларга жалб этиш.

6. Мактаблар концорциумини ташкил этиш. Кўрсаткичлари паст бўлган бир неча мактабларни юқори натижаларга эга бўлган битта мактаб атрофида тўплаш ва ҳамкорликни янги босқичга олиб чиқиш назарда тутилган.

Хулоса ва таклифлар

Олиб борилган тадқиқотлар асосида қуйидаги хулосаларга келиш мумкин:

– мамлакатлар умумтаълим муассасаларини молиялаштиришда ўқувчига базавий харажатлар меъёридан келиб чиқиб молиялаштириш методини давлат мактабларига босимни камайтириш ва кам даромадли қатламни хусусий мактаб таълими хизматларидан фойдаланиш имкониятларини юзага келтириш мақсадида жорий этишмоқда;

– сметали молиялаштиришда бошқарувнинг нафақат молиявий жиҳатдан, балки ўқув-услуги жиҳатдан ҳам марказлашувига олиб келмоқда. Натижада, мактабларда янги педагогик технологияларни мустақил жорий этиш имкониятлари пасаймоқда. Бу эса, мактабларда молиявий менжментни ривожлантиришга бўлган заруратни келтириб чиқармоқда;

– бир ўқувчига тўғри келувчи харажатлар меъёридан келиб чиқиб молиялаштириш методини қўллаш орқали мактабларнинг молиявий мустақиллигини ривожлантириш имконияти шаклланди. Натижада, мактабларда мустақил педагогик қарорларни қабул қилишга шарт-шароит яратилмоқда;

– иқтисодий ривожланган ёки жадал ривожланиш босқичига ўтган мамлакатлар умумтаълим тизимини ислоҳ этишда асосий эътиборни кўрсаткичлари паст бўлган мамлакатларга қаратишмоқда. Бу эса, маълум доирадаги мактабларни қўллаб-қувватлашни имконини берса, иккинчидан бюджетга молиявий юкнинг камайишига шароит яратмоқда;

– умумтаълим тизими хизматларини барчага қулай ва тенг етиб бориши учун ўқувчининг презиумпцияси тамойилининг киритилиши билан алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Юқорида қайд этиб ўтилган тажрибалар бўйича тадқиқотлар ва хулосаларга асосланиб Ўзбекистонда шароитида қуйидагиларга эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз:

1. Умумтаълим мактабаларини ислоҳ қилишда уларни гуруҳларга ажратиш ва гуруҳлар доираида чора-тадбирлар тизимини ишлаб чиқиш муҳим ҳисобланади. Жумладан, ривожлантирилишга талаби бўлган мактаблар рўйхатини шакллантириш ва халқаро стандартлар асосида такомиллаштириш;

2. Ўзбекистонда ўқувчига базавий молиялаштириш методологиясини жорий этишда ўқувчининг презиумпцияси тамойили асосида ваучерли молиялаштириш тизимини жорий этиш. Мазкур тизимни жорий этиш ортидан мактабларга ўқувчилар босимини пасайтиришга эришиш мумкин бўлади:

– Биринчидан, ваучер тизимини қўллаш орқали кам даромадли аҳоли қатлами фарзандлари хусусий мактабларда ўқиш имконига эга бўлади. Яъни, давлат томонидан ўқувчига ажратилган бюджет маблағи ваучерда акс эттирилади ва ўқувчи истаса ушбу маблағни хусусия мактабга ўтказиш орқали таълим ушбу секторда давом эттириши мумкин бўлади;

– Иккинчидан, аҳолининг сезиларли ўсиши жараёнида ўқувчиларни барчасини қамраб олишда мактаблар учун қўшимча бинолар ва бошқа инфратузилмани бюджет ҳисобидан молиялаштириш юқини пасайтиради. Сабаби, ўқувчи ўқиш учун харажатларни давлатдан ваучер орқали хусусий секторда ўқиши мумкин бўлади. Бу билан, давлатнинг ижтимоий ҳимоя институти ҳам тўлиқ ишлашига шароит яратилади.

– Учинчидан, давлат мактабларида “стулларнинг етишмаслиги” муаммосига барҳам берилади.

Хулоса қилиб айтганда, мамлакатимизда умумтаълим тизимини молиялаштириш самарадорлигини таъминлаш илғор тажрибалардан оқилона фойдаланиш долзарб аҳамиятга эга бўлмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Янги ўқув йилидан бошлаб талабалар масофадан туриб ўқитилиши йўлга қўйилади. <http://xs.uz/uzkr/post/yangi-oquv-jilidan-boshlab-talabalar-masofadan-turib-oqitilishi-jolga-qojiladi>

2. Мамасоатов Д. Олий таълимда масофавий таълимнинг аҳамияти// "BIZNES - ЭКСПЕРТ" журнали. 30.06.2017 й. - №6(114)-2017.

3. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги. 2019 йил бошидан бешта мактабда ваучер молиялаштириш тизими синовдан ўтказила бошлайди. <http://marifat.uz/marifat/ruknlar/umumii-urta-talim/1980.htm>

4. Никитина Е.Н. Организация финансирования муниципальной образовательной системы на основе бюджетирования, ориентированного на результат: автореферат ... к.э.н. – М.: Государственный университет - Высшая школа экономики, 2009. – 24 с.

5. Жилина Н.Н. Нормативное подушевое финансирование образование: модели и механизмы//Актуальные проблемы экономики и права. – 2009, - №1. – С. 99-102,

6. Perera N., Andrews J., Sellen P. The Implications of the National Funding Formula for Schools. Education Policy Institute. March 2017.
7. The Guardian. Funding for 80% of schools in England 'worse next year than 2015'. <https://www.theguardian.com/education/2019/sep/30/funding-80-percent-schools-england-worse-next-year>
8. Fullan M. All systems GO. The change imperative for whole system reform. Cage publication, California, Crowin Press, 2010.
9. Education at a Glance 2014 OECD Indicators.
10. Education at a Glance 2015, OECD.
11. Bei L., Jie Z. Efficient education subsidization and the pay-as-you-use principle. Journal of Public Economics, 2015. - №129, – pp. 41-50.
12. Lijing Y., Brian M. World education finance policies and higher education access//A statistical analysis of World Development Indicators for 86 countries. International Journal of Educational Development, 2014. - № 35, - pp. 25–36.
13. Mingat, A., Tan, J.-P. The Full Social Returns to Education: Estimates Based on Countries' Economic Growth Performance//Human Capital Development Working Paper 73. World Bank, Washington, DC. 1996.
14. Müller, W. and Gangl, M. Transitions from Education to Work in Europe: The Integration of Youth into EU Labour Markets//Oxford, 2003. - Oxford University Press.
15. Psacharopoulos G., (1994), Returns to investment in education: a global update//World Development, 1994. -№ 22 (9), - pp. 1325–1343.